

KRONIKA

MEDNARODNI GRAFIČNI BIENALE IN NJEGOVE SPREMNE RAZSTAVE

Likovna
umetnost

Ko se človek po nekajurnem intenzivnem ogledovanju tristo več kot tisočih razstavljenih grafičnih listov spet znajde zunaj hrama slovenske sodobne likovne umetnosti, ljubljanske Moderne galerije, prizorišča največjega grafičnega spektakla na svetu, je na smrt utrujen, vendar vizualno, estetsko in tudi drugače potešen. Njegovi možgani so še najbolj podobni čudu moderne dobe — elektronskemu računalniku, nabitem s tisočimi najrazličnejših informacij, podatkov, z miselnimi in likovnimi idejami in naboji ter vizualnimi, oblikovnimi domislicami in kombinacijami, skratka, z vsem mogočim, kar predstavlja veličastno zgradbo in strukturo današnje kot tudi polpreteklih in preteklih človeških civilizacij. Je to sploh mogoče, da skromna bela ploskev grafičnega nosilca lahko absorbira in shrani za današnje in prihodnje človeške rodove toliko vsega — domala ves človeški mikro- in makrokosmos? Mar je res mogoče, da na nekaj z različnimi človeškimi rasami naseljenih kontinentih sveta obstaja toliko in tako različne umetnosti, toliko različnih osebnih mnenj in osebnih pogledov na vse tisto, kar pomeni modrost in tudi bedo tega sveta.

Da smo si takoj na jasnem: grafika danes še zdaleč ni več — kot je bila nekoč — zgolj najbolj intimni pol umetnikove ustvarjalne podstat, sredstvo, s katerim je sporočal le najbolj subtilne vzgibe svoje miselne in umetniške zavesti; grafika je danes mogočni vizualni medij, ki sega in včasih celo odločilno vpliva tudi na druga področja

človekove ustvarjalnosti; je pa, nasprotno, likovni medij, ki nastaja tudi s pomočjo in pod vplivom zapletene sodobne tehnologije; prav sodobna tehnologija pa omogoča grafiki nesluten obseg njene naklade, kar pa je spet medalja, ki ima dve plati: pozitivno in negativno. Zaradi svoje cenenosti in množičnosti si odpira pot med široko občinstvo, je »likovni kruh« manj bogatih, po drugi strani pa prav zaradi te svoje možnosti — velike naklade, to posebno velja za sitotisk, zgublja pri svoji umetniški vrednosti, saj se skoraj približuje industrijskemu tisku. Grafika se je danes spremenila deloma tudi v nekakšno »uzurpatorsko« zvrst umetnostnega izražanja, ki vsrkava in potem naprej odslikava vse, kar nastaja in je že nekoč nastalo tudi v območju drugih likovnih medijev; z raznimi reproduktivnimi postopki je mogoče, zlasti pri serigrafiji, prenašati na grafično ploskev odtise, reprodukcije slik starih mojstrov, stare grafike, pa tudi dosežke avantgardistov moderne umetnosti in podobno. Prav poseben vpliv pri razvoju sodobnega grafičnega ustvarjanja je imela in še vedno ima fotografija; le-ta ponuja grafiki brezkončno število najbolj naturalističnih odtisov iz vsakdanjega življenja in pojavnega sveta, ki jih umetniki pogosto z minimalnim intelektualnim naporom, na mehaničen način in v najrazličnejših kombinacijah ter povezavah z »nemimetičnimi« elementi, prenašajo na grafični list. Za grafiko le redkokdaj lahko trdimo, da ima svoj stil, nekaj kar navadno premorejo slikarstvo, kiparstvo, arhitektura in še nekatere druge veje likovne ustvarjalnosti; grafika je največkrat le svojstvena sinteza vsega tistega, kar se nasploh dogaja v sferi obče likovne zavesti, in kljub temu ima mnogo gra-

fičnih listov lastnosti edinstvene umetnine.

Tako je približno tudi z letošnjim 15. mednarodnim grafičnim bienalom, ki nas očara z zavidljivo visoko tehnično, »obratno« kvaliteto razstavljenih del, mnogo manj pa nas zadovolji v smislu pričakovane svežine in novih grafičnih iznajdb ter prijemov. Nasploh pa lahko zapišemo, da nam letošnji presek skozi aktualni svetovni grafični trenutek ni prinesel skoraj nič novega, niti na novo zastavljene likovne in vsebinske problematike niti novih rešitev zanje. Tudi motivna svežina in aktualnost v grafičnih listih nekaterih predstavnikov zunajevropskih dežel zgubi svojo ostrino spričo močno tradicionalnega načina likovnega prijema. Čeprav se tudi na letošnjem mednarodnem grafičnem bienalu srečujemo z najbolj pisanimi slogovnimi rešitvami in izraznimi možnostimi in je to pravi gigantski kolaž najrazličnejših načinov umetnostnega dialoga s svetom, bodisi gestualne, lirčne ali geometrijske, neokonstruktivizma, golega dekorativizma, poparta, opartističnih poskusov napadanja vizualne občutljivosti gledalca, vseh mogočih oblik klasičnega in novega realizma in figurallike, prenosov konceptualnih eksperimentov v grafični medij, do bolj ali manj uspešnih poskusov soočanja, ali še boljše — parafraziranja na račun izrazito slikarske »nove podobe«, lahko mirne duše zapišemo, da tudi na tej prireditvi rahlo prevladuje »febulativna« umetnost, da se kot osnovni, nosilni motiv, najpogostejše pojavlja človek v sklopu svojih osnovnih eksistenčnih ali širših, ekoloških problemov.

Umetniki na vse mogoče načine likovno ustvarjalno in miselno raziskujejo človeka, njegov pomen in položaj v svetu, obravnavajo socialne in tudi drugačne človeške probleme na realističen, ekspresionističen ali tudi na drug bolj izrazito likovno »čist«, estetski način. Vendar se v kontekstu figurativ-

nega likovnega izražanja ne skrivajo samo težnje po fabulativnem izpovedovanju, marveč tudi umetnikova želja po »čisti« likovni »igri«. Obstaja možnost tisočev načinov likovne modifikacije figuralnih prizorov; figure nastopajo kot samostojne pojavne oblike ali v kombinaciji s predmeti ali, včasih, celo z abstraktnimi elementi. Podobna srečanja doživljamo tudi v grafičnih stvaritvah z izrazito abstraktnim, konstruktivističnim ali drugačnim osnovnim likovnim konceptom, ki se potem veže s svojim »nasprotnim« svetom oblik. Nasploh pa mislimo, da nam grafike v tem pogledu ponujajo neprimerno večje možnosti kot katera koli druga veja likovne ustvarjalnosti.

Že na prejšnjem mednarodnem grafičnem bienalu smo opazili sledove vedno večjega perfekcionizma in morda celo eklekticizma; to je deloma mogoče tudi zaradi tega, ker se mnogi grafiki vračajo nazaj h klasičnim grafičnim tehnikam, k tako imenovani »avtorski« grafiki. Na letošnjem bienalu je to vračanje še očitnejše; sitotiska in podobnih, »tehnoloških« grafičnih tehnik, pri katerih se avtorji zatekajo k sodobnim »reproduktivnim« postopkom, je precej manj, zato pa je več grafik v žlahtnem mediju jedkanice, akvatinte, suhe igle, litografije, lesoreza, kjer se spet uveljavlja risba, oziroma osebni umetnikov rokopis; v svetovni areni umetnosti dobiva »prava« grafika vse trdnejše pozicije. Kljub že nekaj let nenehno ponavljajočim se trditvam, da je likovna umetnost na splošno v hudi krizi, da ni videti izhoda, nas ogled ljubljanskega mednarodnega grafičnega bienala prepriča morda prav o nasprotnem: takšne inflacije umetnosti in umetnikov, kot prevladuje zdaj, še nikoli ni bilo! V številnih prostornih dvoranh ljubljanske Moderne galerije se srečujemo z grafičnimi listi umetnikov iz domala vseh likovno tvornih dežel sveta. Pravi »babilon umetnosti«. Resda, resnično kvalitetnih

umetniških stvaritev, takšnih, ki si bodo priborile svoje mesto v antologiji svetovne grafične ustvarjalnosti, ni veliko, ni pa veliko tudi grafik, za katere bi lahko trdili, da so močno pod likovnim povprečjem — zato so poskrbele mednarodne selekcije, ko so izbirale svoje predstavnike za to gala grafično predstavo. Evidentno je tudi — to velja predvsem za grafične »velesile« — da je zaradi velikih imen izpadel iz izbora najbrž marsikak sicer drugače zanimiv avtor, umetnik, ki bi s svojim prispevkom morda izdatno prispeval k »osvežitvi« te tradicionalne mednarodne likovne preditve.

Kot vedno, tudi letos dominirajo s svojo kalejdoskopsko likovno-izrazno pestrostjo, tehnološko rafiniranostjo in aktualnostjo likovnega sporočila sicer tudi številčno močne ekipe Japonske, Francije, Velike Britanije, Italije, Združenih držav Amerike in še nekaterih, ki si že tako in drugače lastijo pravico do vodilnega položaja v areni svetovnega umetnostnega dogajanja. S tem pa ni rečeno, da grafika iz drugih dežel — tudi iz »tretjega sveta« — ne zasluži prav takšne pozornosti, včasih nas celo potegne še bolj kot stvaritve »velikih«, pri katerih nas nemalokrat navdaja občutek, da pospešeno »ploavimo« v motne vode eklekticizma, standardizacije in komercialnosti, da sta vsa ta njena bleščava in mit, ki jih obdajata, mnogokrat le sijajno polakirana kulisa. Tako nas Japonska, ki je zastopana kar z dvainštiridesetimi svojimi grafikami, sprva naravnost frapira, tako s tehnološko dovršenostjo kot likovno-izrazno perfekcijo razstavljenih grafičnih listov, pozneje pa, ko se naša čustva malo »ohladijo«, naš prvi vtis nekoliko korigira ugotovitve, da vsa ta perfekcionirana likovna obdelava mitologije sodobnih potrošnih predmetov — kar je napogostejša tematika japonskih grafikov — postaja vedno bolj vodena, vodi v dolgočasje in maniro. Precej močno je na bienalu tudi zastop-

stvo Italije; med najrazličnejšimi likovnimi usmeritvami, ki jih lahko zasledimo v delih italijanskih grafikov, je še vedno v ospredju geometrijska abstrakcija, ki pogosto prehaja v neinventivni dekorativizem, plehko ornamentiko z abstraktnimi motivi, nekaj pa je tudi bolj ali manj uspešnih poskusov, že močno s časom načetega konceptualizma ali celo prenašanja »transavantgardnih« slikarskih »dosežkov«, v grafični medij. Francoski grafični delež na bienalu ne sestavljajo samo prispevki domačih avtorjev, marveč tudi »uvoženih«, ki začasno živijo in ustvarjalno delujejo v tej, že od nekdaj vsemu svetu likovno široko odprti deželi; prav zaradi tega je grafični »obolosl« Francije temu primerno izrazno in motivno pester ter tudi v kvalitativnem pogledu komaj izmerljiv. Prijetno nas je presenetil izbor, ki ga je pripravila Velika Britanija, in to ne samo v smislu samega tehničnega pristopanja, ki kaže močne tendence k vračanju h klasičnim grafičnim tehnikam, marveč tudi v smislu celovitih individualnih likovnih izpovedi, ki pomenijo »tipanje« v globlje plasti obče človeške problematike, v medsebojne človeške odnose in človekovega odnosa do narave, do vsakdanjega okolja. Mikavni so tudi prispevki grafikov iz ZDA, ki se nekako delijo v dve skupini: v prvi prevladujejo avantgardne stvaritve, se pojavljajo zanimivi eksperimentalni programi in iskanja novih razsežnosti na področju grafične ustvarjalnosti, drugo pa sestavljajo eklekticizmi avantgarde iz šestdesetih let; gre za »umetno oživiljanje« pop-arta, op-arta in podobnih likovnih smeri, ki danes pomenijo že skoraj klasiko. Največkrat pa goli formalizmi ter iskanja cenjenih sredstev, da bi z njimi dosegli šokantne vizualne senzacije, »uspešno« nadomeščajo občutljivo osebno likovno izpoved.

Jugoslovani se s kvaliteto svojih grafičnih stvaritev tudi tokrat lahko kosa-

mo z vsemi drugimi svetovnimi grafičnimi velesilami, toda kaj izrazito likovno »presunljivo« na našem oddelku nismo opazili; to pa morda zato, ker so nam stvaritve naših umetnikov vse preveč »domače«, znane že z drugih razstav. Jugoslovanska grafična ekipa je sicer »osvežena« z nekaterimi novimi imeni, ki pa ne pomenijo hkrati tudi »osvežitve« kompleksne podobe aktualnega jugoslovanskega grafičnega trenutka. V jugoslovanskem »taboru« grenko občutimo abstinenco nekaterih velikih imen starejše in »starejše« srednje generacije, prav tistih, ki so ponesli slavo naše grafike v svet.

Treba bi bilo vsaj omeniti še vrsto drugih evropskih in zunajevropskih dežel, ki so tudi za tokratni mednarodni grafični bienale prispevale svoj pomembni delež, tako v obliki zanimivih grafičnih tehničnih inovacij kot v obliki angažiranega in likovno svojskega, humanističnega sporočila ter poglobljene problemske likovne vsebine nasploh.

Ne bi razpravljali o upravičenosti ali neupravičenosti nagrad, ki jih je posameznim avtorjem podelila mednarodna žirija letošnjega bienala, kajti le redkokdaj se zgodi, da bi bila pri tem dejanju »volk sit in koza cela«. Dejstvo je, da je bila Velika častna nagrada izročena našemu staremu znancu — v Ljubljani smo videli pred leti njegovo samostojno veliko razstavo kiparskih del — angleškemu kiparju in slikarju, enemu največjih predstavnikov pop-arta v šestdesetih letih, Eduardu Paolozziju, za njegove svojevrstne grafične stvaritve, nekakšne »kolaže«, sestavljene iz naplavin sedanje in pretekle potrošniške civilizacije. Spet nov dokaz, da mednarodna žirija navadno podeljuje veliko nagrado za minulo delo, ne pa za trenutne ustvarjalne dosežke. Veliko premijo Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije je za ZDA prejel japonski umetnik Shusaku Arakawa. Njegove barvne litografije so pravcati vizualni naboji, sestavljeni

iz strukturalnih in abstraktnih likovnih domislic, ki so še dopolnjene s tipografskimi znaki in vpete v mrežo geometrijskih elementov; v njih se spajajo dolgoletne tehnološke izkušnje in mehko, osebna »slikarska« praksa. Jugoslovanski grafik Miroslav Šutej, ki je prejel Premijo mesta Ljubljane, je v svojih novih grafičnih dosežkih dokazal, da je pravi »čarovnik« v iskanju sredstev za doseganje predvsem novih in svežih likovnih senzacij — vendar vedno strogo na poziciji lastnih iznajdenih oblik. Strukturalno so izredno zanimive in hkrati dokaj nenavadne barvne litografije brazilske umetnice Mariae Bonomi; zanje je prejela Premijo Stanovanjsko-komunalne banke Ljubljane. Premiji fonda Moša Pijade, Beograd, pa sta prejela jugoslovanska grafika Sonja Lamut za tehnično brezhibne in čutno, romantično in psevdohistorično obarvane mezzotinte in Dimče Nikolov za svoje strukturalno dokaj zanimive jedkanice. Poleg teh je bilo na letošnjem bienalu podeljenih tudi več odkupnih nagrad, posebnih pohval in odkupnih nagrad, ki so jih podelile posebne komisije.

ANTOLOGIJA NAŠIH NAGRAJENCEV V CANKARJEVEM DOMU

Kot poseben poudarek k letošnjemu jubilejnemu 15. mednarodnemu grafičnemu bienalu v Ljubljani so prireditelji te največje svetovne grafične manifestacije pripravili tudi nekaj zanimivih spremnih razstav. Tako smo domala celo letošnje poletje doživljali v znamenju »črne umetnosti«, ki v resnici pravzaprav ni več samo črna, marveč v svoji barvitosti včasih tekmuje že kar s slikarstvom. Med najzanimivejše — in za nas morda celo najpomembnejše spremne prireditve — je sodila posebna razstava del jugoslovanskih avtorjev, ki so na vseh dosedanjih grafičnih bienalih prejeli katero od domačih ali tujih nagrad. In teh avtorjev